

İdeolojik Yönelimler Çatışma ve Güven Algısını Şekillendiriyor

Çiğdem Ok*, Bahar Ayça Okçuoğlu**

Yönetici Özeti

Toplumlardaki elitlerin değerlerini, inançlarını ve tutumlarını araştıran bir grup sosyal bilimci, 2007 ve 2013 yıllarında¹, parlamenterlerle ilgili geniş kapsamlı araştırmalar gerçekleştirdi. Türkiye’den başka Almanya, Güney Afrika, Güney Kore, İsveç, Polonya ve Şili’yi kapsayan araştırma bu ülkelerin parlamenterlerinin dünya görüşleri, ideolojileri ve siyasi tercihleri ile ilgili önemli karşılaştırmalı bilgiler edinilmesini sağladı.

2007 ve 2013 yılları arasında, Türkiye’de ve Avrupa’da işçi hareketleri ve işçi sendikalarının siyasi alandaki görünürlükleri değişmiştir. Türkiye’de son yıllarda, aynı amaç için çalışan sendikaların dahi ideolojik olarak ayrıştığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda, kimi sendikaların hükümetin amaçlarına öncelik vererek korporatif devlet yapısının aktörleri gibi davrandığını gözlemleyebiliyoruz. Bu olguların siyasi elitlerin düşünce yapısındaki değişimlerini birkaç soru ile incelemek istiyoruz.

Bu araştırma notunun, dünya genelinde kutlanılan 1 Mayıs İşçi Bayramı öncesi daha anlamlı olmasını umuyoruz.

Türkiye’de, araştırma kapsamında, 2007 yılında 148, 2013 yılında ise 152 parlamenterle yüz yüze görüşmeler yapıldı. Görüşülen parlamenterlerin seçilmesinde, TBMM’deki sandalye oranlarına uyuldu: AKP’den 90, CHP’den 37, MHP’den 17, HDP’den 8 milletvekili ile görüşüldü². Böylece, örneklemin hem ayrı ayrı partilerin, hem de bir bütün olarak parlamentonun tercihlerini yansıtması sağlandı.

Genel değerlendirmeye bakacak olursak; işveren-çalışan/işçi çatışması konusunda partiler arası bir algı benzerliği yoktur. AKP milletvekilleri bu çatışmanın çok şiddetli olmadığını ifade ederken, CHP ve HDP milletvekilleri çatışmanın şiddetine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte sendikalara güven konusunda, partilerin benzeştiği bulgusuna varılmıştır.

¹ 2007 yılında gerçekleştirilen araştırma, 2002 seçimleri ile belirlenen parlamentoyu kapsarken, 2013 araştırması 2011 seçimleri ile belirlenen parlamentoyu kapsamaktadır.

* Çiğdem OK, **Freie Universität Berlin**, Yüksek Lisans Öğrencisi, ok.cigdem@gmail.com

** Bahar Ayça Okçuoğlu, **Betam**, Araştırma Görevlisi, baharayca.okcuoglu@eas.bahcesehir.edu.tr

² Araştırma sırasında Barış ve Demokrasi Partisi’nin ismi Halkların Demokratik Partisi olarak değiştiği için, araştırma notunda “Halkların Demokratik Partisi” ismi kullanılmıştır.

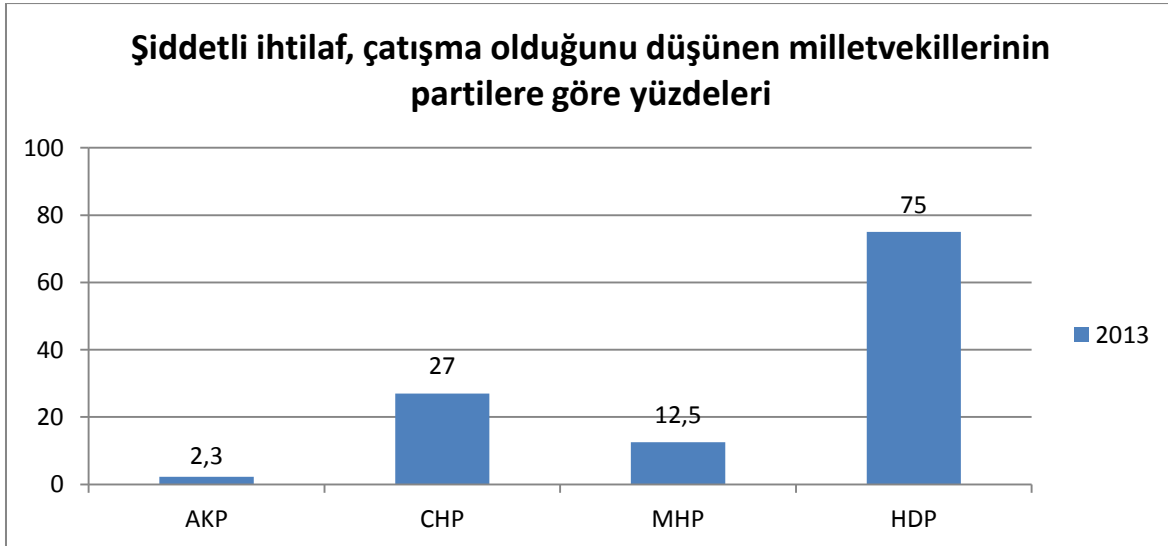
İdeoloji çerçevesinden işveren-çalışan/işçi çatışması

İstisnasız her ülkede birtakım toplumsal gruplar arasında ortaya çıkan çatışmalara şahit olmaktadır. Şüphesiz bu çatışmalar sosyal bilimlerin yakın ilgisi ve araştırması altında. Türkiye'deki toplumsal gruplar arasındaki çatışmalar da siyasi ve sosyolojik tartışmaların ana gündemini oluşturmaktalar. Bu araştırma notunun alt başlık olarak benimsediği konuyu da göz önünde bulundurarak, ilk olarak Türkiye'de işverenler ile çalışanlar/işçiler arasındaki çatışmayı ele aldık. Parlamenterlerden araştırmanın bu kısmında, meslek grupları belirtilmeden, işçilerin geneliyle ilgili değerlendirme yapmaları istenmiştir. Soruda, bu iki grup arasında bir çatışma olup olmadığı ve var ise bu durumunun hangisi ile daha iyi açıklanabileceği sorulmuştur: "ılımlı bir ihtilaf, zıtlasma" ya da "şiddetli ihtilaf, çatışma"³.

Bu soruya verilen cevaplar ilginç bir tablo oluştururken (Tablo 1); cevapların Türkiye siyasetindeki ideolojik kutuplaşmanın bir yansıması olduğu görülebilmektedir⁴. Çoğunlukla muhafazakâr sağda yer alan bir parti olarak tanımlanabilecek AKP milletvekillerinin sadece yüzde 2,3'ü işveren-çalışan/işçi çatışmasının şiddetli olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra kendisini sosyal demokrat bir çizgide tanımlayan CHP milletvekillerinin yüzde 27'si çatışmayı şiddetli görmektedir. Milliyetçi ve muhafazakâr çizgide tanımlanabilecek MHP milletvekillerinin ise yüzde 12,5'i çatışmayı şiddetli olarak nitelendirmiştir. Sol ideolojik söylemleri partilerine temel alan HDP'nin görüşülen 8 milletvekilinden 6'sı çatışmanın şiddetli olduğuna dikkat çekmiştir⁵ ⁶. 2007 yılında bu soru araştırmada yer almadığı için, 2007-2013 yılları arası değişim ne yazık ki izlenememiştir.

2013 yılı verileri göstermektedir ki Türkiye'deki parlamenterlerin şiddetli çatışma algısı yüzde 13,4 ile aynı sorunun sorulduğu Avrupa parlamenterlerinin yüzdelerini geriden takip etmektedir: Bu oranlar Polonya'da yüzde 37, Almanya'da yüzde 30,7'dir.

TABLO 1

³ Sosyal bilimlerde çalışanlar/işçiler grubunu tekil bir karakterle inceleme refleksi yerine, mesleki alt grupları temel alan analizler başlamıştır. Bknz: Goldthorpe, Chan, vb.

⁴ Bu ideolojik ayrışma Prof. Yılmaz Esmer ve Bahar Ayça Okçuoğlu'nun, "Parlamentoda kutuplaşma derinleşiyor" isimli araştırma notunda, aynı araştırmaya dayanan verilerle gösterilmiştir.

⁵ HDP'ye ait örneklemin kısıtlı olması sebebiyle, sonucun yüzde ile ifade edilmesi gerçek bulguyu yansıtmayacaktır.

⁶ Bu tanımlamaları destekleyecek nitelikte olan partilerin sol-sağ ideolojik cetvelindeki ortalamaları şöyledir: AKP 7,45; CHP 2,14; MHP 6,79; HDP 2,14 (Cetvelde 1 sol ideolojiyi, 10 sağ ideolojiyi belirtmektedir).

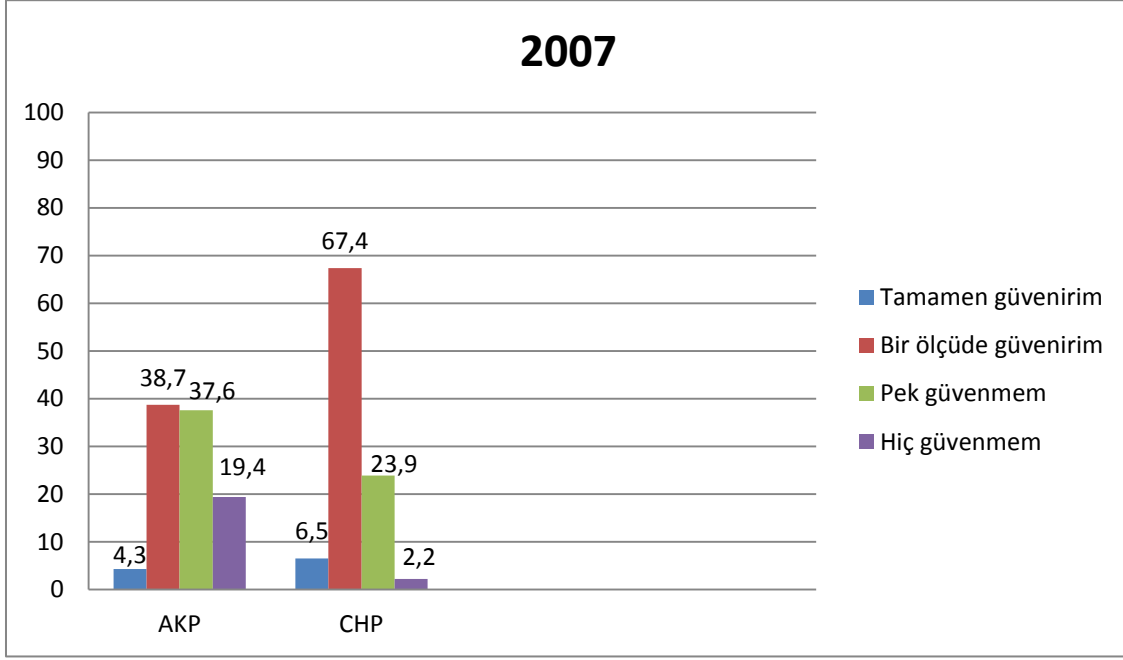
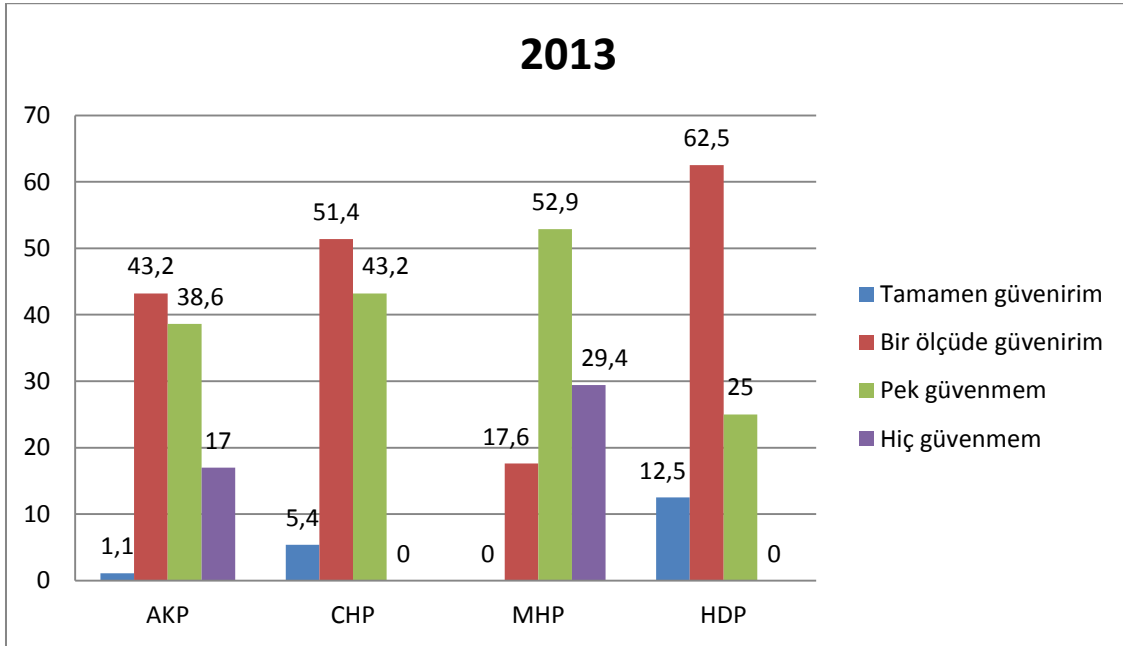
Türkiye’de işçi sendikalarına “bir ölçüde” güveniliyor

Türkiye’de herhangi bir sosyal olguyu incelemek, güven kültürüne yakından bakmak ile mümkün olabilir. Son araştırmalar ortaya çıkarmıştır ki Türkiye “güven” değil “güvensizlik kültürüne”⁷ sahiptir. Bu güvensizlik kültürü kişilerarası ilişkilerde de, kurumlara güvende de açıkça hissedilmektedir. Bu araştırma notu kapsamında ise, işçi sendikalarının toplumun ana kurumlarından biri olarak önemini incelemeyen meselenin özüne inemeyiz. Bu bağlamda hem 2007 hem de 2013 yılında milletvekillerine, işçi sendikalarına ne kadar güvendikleri sorulmuştur. Cevaplar “tamamen güvenirim”, “bir ölçüde güvenirim”, “pek güvenmem”, “hiç güvenmem” şeklinde sıralanırken, soruya verilen cevaplardan “tamamen güvenirim” ve “hiç güvenmem” kategorileri bize ilginç sonuçlar vermektedir.

2007-2013 araştırmalarının verileri karşılaştırılırken, 2007 araştırmasında sadece AKP ve CHP yer aldığı için analizi iki parti üzerinden yapmak daha anlamlı olacaktır. 2007 yılı verilerine göre, AKP milletvekillerinden yüzde 4,3’ü işçi sendikalarına tamamen güvendiklerini belirtirken, bu oran 2013 araştırması verilerinde 1,1’e düşmüştür. Aynı cevap kategorisinde CHP milletvekilleri yüzde 6,5’ten yüzde 5,4’e gerilemiştir. Güven tablosunun diğer ucunu temsil edenler, yani işçi sendikalarına hiç güvenmediklerini belirtenler ise hem AKP hem de CHP milletvekilleri arasında azalmıştır. Fakat fark edilmesi gereken nokta, iki partinin 2007 araştırmasıyla incelenen parlamentoda zaten çok farklı görüşlerde olduklarıdır. 2007 verilerine göre, AKP milletvekillerinin yüzde 19,4’ü işçi sendikalarına hiç güvenmediklerini belirtirken; bu oran CHP milletvekilleri arasında sadece yüzde 2,2’dir. 2013 araştırmasına gelindiğinde ise AKP milletvekilleri arasında güvensizlik yüzde 2,4 azalma göstererek yüzde 17’ye gerilemiştir. 2013 araştırmasında CHP milletvekilleri arasında işçi sendikalarına “hiç güvenmem” diyen herhangi biri olmamıştır.

2007 ve 2013 araştırmalarında bulunan diğer partilere ait milletvekillerinin görüşleri ve diğer cevap kategorilerine ait yüzdeler aşağıdaki tablolarda (Tablo 2, Tablo 3) görülmektedir.

⁷ Esmer, Y. (2012). *Türkiye Değerler Atlası 2012: Değişimin Kültürel Sınırları*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

TABLO 2**TABLO 3**

Türkiye’de ise 2013 yılına gelindiğinde görülmüştür ki partiler özelindeki gerileme trendinin bir yansıması olarak toplamda işçi sendikalarına tamamen güvenen parlamenterlerin oranı (2007’de yüzde 4,9 olmak üzere) yüzde 2,7’ye gerilemiştir. Diğer bir yandan işçi sendikalarına “hiç güvenmem” diyen parlamenterlerin oranı 2007 araştırması verileri ile 0,1 puanlık bir farklılık göstermiştir: 13,2’den 13,3’e yükselmiştir. Aynı zamanda, 2007-2013 yılları arasında işçi sendikalarına “pek güvenmem” diyenlerin oranı AKP’de hemen hemen sabit kalmış; CHP’de yüzde 23,9’dan yüzde 43,2’ye yükselmiştir.

Sendikalara güven: İsveç, Şili ve Polonya örnekleri

Projede yer alan diğer ülkelerde de aynı soruya verilen cevapları inceleyerek Türkiye'nin bulunduğu noktayı daha iyi anlamaya çalıştık. Bu noktada, diğer ülkelerin bulgularının anlamlı hale gelmesi için her ülkenin parlamenterlerin cevaplarını, cevap verdikleri yılların siyasi ve sosyal bağlamı içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Bunun da ötesinde işçi sendikaları gibi "sosyal kapital" öğeleri, ancak ülkelerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri tarihsel bir bakış açısıyla ele alındığında anlaşılabilir ya da anlatılabilir.

Buradan yola çıkarak; İsveç Parlamentosu üyelerinin her iki araştırma yılında da işçi sendikalarına tamamen güvendiklerini diğer ülkelerden daha yüksek yüzdelerle belirtmelerinin - 2007'de yüzde 22,8, 2013'de yüzde 20,6 -, İsveç'in gelişmiş sosyal demokratik yapısının doğal bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuç, işçi sendikalarına "hiç güvenmem" diyen İsveç parlamenterlerinin 2007'de yüzde 4, 2013'te ise yüzde 0,9 olmasıyla da desteklenmektedir.

Diğer bir örnek olarak Şili'yi ele alabiliriz. Bilindiği üzere Şili'nin yakın tarihi askeri darbe ve yeniden demokratikleşme ile şekillenmiştir. Askeri darbe öncesi Şili'de sendika geleneği güçlüdür; askeri darbe ile demokrasiye tekrar geçiş arasında bu geleneğin zayıfladığını söyleyebiliriz. İşçi sendikalarına güvenin iki araştırma yılı arasında artış göstermesi, iyileşen demokrasiyle beraber güven kültürünün de yeniden inşa edildiği savını destekler niteliktedir. Şili parlamenterlerinin 2007 yılında yüzde 3,1'i işçi sendikalarına hiç güvenmediklerini belirtirken, 2013 yılında bu durum ortadan kalkmıştır (yüzde 0). Yine demokrasinin güçlenmesiyle paralel olarak 2007 yılında işçi sendikalarına "tamamen güvenirim" diyen parlamenterlerin oranı yüzde 11,2 iken 2013 araştırmasında bu oran yüzde 20'ye çıkarak, proje kapsamındaki ülkeler arasında İsveç'in hemen ardındaki yerini almaktadır.

İşçi sendikalarına güven konusunda, Polonya çok farklı bir tablo çizmektedir. 2007 araştırmasında Polonya Parlamentosu'nun yüzde 18,8'i işçi sendikalarına hiç güvenmediğini belirtirken, bu oran 2013 araştırmasında yüzde 44,5'e yükselmiştir. Bu artış dikkate değer bir nitelik taşıırken, tamamen güvendiklerini söyleyen milletvekillerinin oranında önemli bir değişiklik olmamıştır: 2007 araştırmasında yüzde 1, 2013 araştırmasında yüzde 0,7.

İdeolojik yönelimler çatışma ve güven algısını şekillendiriyor

Türkiye'de parlamenterlerin işveren-çalışan/işçi ilişkileri ve örgütlenmelerine dair zihin yapılarına birkaç soru ile bakmaya çalıştık. Milletvekillerinin, çatışma değerlendirmesini yaparken partilerinin ideolojik yönelimlerine uyumlu bir şekilde kendilerini ifade ettikleri görülmektedir. Sendikalara güven sorusuna verilen cevapların, "bir ölçüde güvenirim" kategorisinde partiler arası benzerlik göstermesi, milletvekillerinin kendi parti ideolojilerine yakın sendikalara dair değerlendirmeler yapmaları sebebiyle olabilir. Bu muhtemel neden, ileriki çalışmalarda analiz edilmeye değer görünüyor.